

فرهنگ توضیحی مثل‌های ژاپنی

۳۰۷۶ ضرب‌المثل و اصطلاح ژاپنی
به همراه ترجمه و توضیح

سید آیت حسینی
شقایق دانشمند

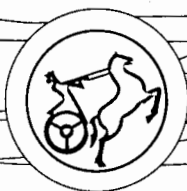
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نورنگ توضیحی مثل های ژاپنی

۳۷۶ ضرب المثل و اصطلاح ژاپنی
به همراه ترجمه و توضیح

فرهنگ توضیحی مشل‌های ژاپنی

۲۰۷۶ ضرب‌المثل و اصطلاح ژاپنی
به همراه ترجمه و توضیح

سید آیت حسینی

عضو هیئت علمی گروه زبان‌ها
و ادبیات آسیای شرقی دانشگاه تهران

شقایق دانشمند

چاپ اول | بهار ۱۴۰۲ | ۳۵۰ نسخه

مدیریت هنری: استودیو سواد | حمید قدسی

امور چاپ: محمد امین رضاپور

دفتر مرکزی: تهران، خیابان جمهوری اسلامی،

تقاطع خیابان سعدی، پلاک ۲

شماره تماس: ۰۲۱۳۳۹۰۷۵۱-۲ و ۶۱۲۸

کد پستی: ۱۱۴۳۸۱۷۸۱۸

amirkabirpub.ir

@amirkabirpubco

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

© همه حقوق محفوظ است.

پیشگفتار

آغاز سخن

مثل‌های هر قوم در کنار اساطیر و داستان‌ها و ترانه‌ها بخشی از فرهنگ عامه یا فولکلور آن قوم را تشکیل می‌دهند و آینه باورها، هنجارها و روش زندگی مردم آن قوم هستند. با مطالعه و تحلیل مثل‌های هر قوم می‌توان عقاید دینی، آداب و رسوم، دغدغه‌ها، آرزوها، خرافات، خوراک، پوشاک و قواعد اجتماعی آن قوم را شناخت و با جغرافیا و شرایط اقلیمی سرزمینی که آن قوم در آن زندگی می‌کند آشنا شد و همچنین درک عمیق‌تری از روابط فرهنگی آن قوم با اقوام دیگر پیدا کرد. به‌طور خلاصه، به مطالعه و بررسی مثل‌های مردم یک سرزمین می‌توان به مثابه یک دوره ارزشمند مردم‌شناسی نگریست که ما را با زندگی مردمان و فرهنگ و تاریخ و اقلیم آن سرزمین آشنا می‌سازد. هدف از تألیف کتاب حاضر نخست آشنا ساختن خوانندگان فارسی‌زبان با فرهنگ مردم ژاپن از دریچه مثل‌های ژاپنی و دوم تهیه منبعی برای مراجعه و استفاده دانشجویان و مترجمان زبان ژاپنی و پژوهشگران فرهنگ ژاپن بوده است.

نکته مهمی که در مطالعه مثل‌های یک قوم باید در نظر داشت آن است که مجموعه مثل‌های هیچ قومی به هیچ روی مجموعه‌ای یک‌دست و منسجم

نیست. در میان مثل‌ها برخی زبان عامیانه و محاوره‌ای دارند، برخی دیگر زبان رسمی و نوشتاری. برخی به زبان رایج امروزی هستند و برخی دیگر زبانی کهن و منسوخ دارند. برخی نکات ساده و پیش‌پا افتاده روزمره را بیان می‌کنند و برخی دیگر مفاهیم عمیق فکری و فلسفی را.

علاوه بر این، در مفاهیم و معانی مثل‌ها نیز تشتت و حتی تناقض بسیار دیده می‌شود. مثلاً در زبان فارسی مثل‌های متعددی داریم که بر اختیار و آزادی انسان تأکید می‌کنند و عزم و اراده و تلاش انسان را مهم‌ترین عاملی می‌دانند که آینده او را رقم می‌زند. «از تو حرکت، از خدا برکت»، «از ماست که بر ماست»، «جوینده یابنده است» و... از آن جمله‌اند. در عین حال، مثل‌های متعددی نیز وجود دارند که بر جبر و عدم اختیار تأکید می‌کنند و خواست انسان را در مقابل تقدیر و سرنوشت هیچ می‌انگارند. مانند: «با قضا کارزار نتوان کرد»، «تقدیر چو سابق است، تدبیر چه سود؟»، «میوه خوب نصیب شغال می‌شود» و... یا مثلاً «سالی که نکوست از بهارش پیداست» می‌گوید که برای قضاوت درباره چیزی لازم نیست تا پایان آن صبر کنیم و با مشاهده آغاز (اغلب بد) آن چیز می‌توان درباره‌اش قضاوت کرد. در مقابل، «جوجه را آخر پاییز می‌شمارند» می‌گوید نباید در قضاوت شتاب کرد و برای ارزیابی هر چیزی باید شکیباً بود و صبر کرد.

تمام انواع تشتت‌ها و تناقض‌های یاد شده در بالا را در مثل‌های ژاپنی نیز می‌توان به وفور مشاهده کرد. از همین رو، در مطالعه علمی مثل‌ها، به جای جستجو کردن نکات حکمی و درس‌های زندگی و یا یافتن جواب‌های منطقی برای پرسش‌های بشر، باید به دنبال نکات مردم‌شناختی، فرهنگی، تاریخی، اجتماعی و اقلیمی بود. رویکرد ما در انتخاب و شرح مثل‌ها نیز همین موضوع بوده است. افزون بر آن، بسیاری از مثل‌های ژاپنی ما را با باریک‌بینی و ظرافت اندیشه و شوخ‌طبعی مردم ژاپن آشنا می‌سازند و علاوه بر نکات مردم‌شناختی، خواندن آن‌ها بسیار لذت‌بخش و سرگرم‌کننده است.

مثل و اصطلاح کنایی

«مثل» جمله یا عبارت کوتاه قدیمی و مشهوری است که معمولاً شکل ثابت و مشخصی دارد و برای دادن پند، توصیه و هشدار و یا بیان گزاره‌ای که از دید گوینده همیشه صادق است در گفتار و نوشتار به کار می‌رود. یکی از دشواری‌های کار جمع‌آوری مثل‌ها تفکیک کردن مثل از ساخت‌های مشابه نظیر «اصطلاحات کنایی» است. اصطلاحات کنایی یا کنایه‌ها عبارات قالبی کوتاه قدیمی و مشهوری هستند که معمولاً معانی استعاری دارند و برای بیان غیرمستقیم منظور گوینده به کار می‌روند. به لحاظ صوری تفاوت اصلی مثل و اصطلاح کنایی آن است که مثل‌ها معمولاً یک یا چند جمله کامل هستند و همیشه با یک شکل ثابت و معین به کار می‌روند، در حالی که کنایه‌ها عباراتی کوتاه‌تر از جمله (معمولاً یک گروه نحوی) هستند که گوینده آن‌ها را به شکل دلخواه در جملات خود به کار می‌برد. با این تعریف، مثلاً در زبان فارسی «بارکج به منزل نمی‌رسد» مثل است، اما «آب درهاون کوبیدن» اصطلاح کنایی است. از سوی دیگر، به لحاظ کاربردی، مثل‌ها اغلب برای دادن پند یا هشدار به کار می‌روند، اما اصطلاحات کنایی معمولاً چنین کاربردی ندارند. تفاوت‌های دیگری نیز بین مثل و اصطلاح کنایی می‌توان ذکر کرد. مثلاً این که اصطلاحات کنایی در فرهنگ‌های لغت آورده می‌شوند، اما مثل‌ها معمولاً جایی در لغت‌نامه‌ها ندارند. یا آن که مثل‌ها عموماً داستان، حکایت یا واقعه تاریخی مشهوری در پشت خود دارند، اما بیشتر اصطلاحات کنایی فاقد چنین زمینه‌هایی هستند.

وجود این ملاک‌های متعدد باعث می‌شود که تشخیص مثل از اصطلاح کنایی کار دشواری باشد، زیرا برخی عبارت‌ها ویژگی‌های هر دو گروه را با هم دارند و هم می‌توان آن‌ها را مثل قلمداد کرد و هم اصطلاح کنایی. مثلاً ممکن است عبارتی از نظر ساخت صوری به اصطلاح کنایی شبیه‌تر باشد، اما از نظر کاربردی ویژگی‌های مثل را داشته باشد. افزون بر آن، بسیاری از این عبارت‌ها

اشکال مختلفی دارند و ممکن است گاه به شکل مثل و گاه به شکل اصطلاح کنایی به کار روند. مثلاً عبارت «سرکسی بوی قرمه‌سبزی دادن» به لحاظ صوری اصطلاح کنایی است، زیرا مثلاً می‌توان آن را به شکل «سر من بوی قرمه‌سبزی نمی‌دهد» نیز به کار برد. اما از سوی دیگر هم این عبارت را می‌توان برای هشدار و تنذیر استفاده کرد و هم این که مشهور است که این عبارت به نوع خاصی از مجازات محکومان در دوره صفوی اشاره دارد؛ یعنی مانند مثل‌ها حکایت یا واقعه‌ای تاریخی در پشت خود دارد. عبارت‌هایی از این دست که نمی‌توان آن‌ها را با قاطعیت در یکی از دو دسته مثل و اصطلاح کنایی جای داد در زبان فارسی فراوانند.

در زبان ژاپنی نیز مانند زبان فارسی مرز بین مثل (کوتووازا)^۱ و اصطلاح کنایی (کان‌یوکو)^۲ در بسیاری از موارد کاملاً روشن نیست. از همین رو، در اغلب مجموعه‌ها و فرهنگ‌های منتشر شده برای مثل‌های ژاپنی، عبارت‌هایی را می‌بینیم که از برخی منظرها می‌توان آن‌ها را اصطلاح کنایی نیز به حساب آورد. در تدوین این کتاب با این که کوشش شده است مثل‌های پرکاربرد ژاپنی جمع‌آوری شوند، اما در میان آن‌ها ناگزیر عباراتی را نیز می‌توان یافت که با برخی از ملاک‌های یاد شده در بالا ممکن است بتوان آن‌ها را اصطلاح کنایی نیز قلمداد کرد. به عبارت دیگر، در کتاب حاضر اساساً همان‌طور که از عنوانش پیدا است، مثل‌های مشهور ژاپنی گردآوری شده‌اند، اما بعضی از اصطلاحات کنایی که ویژگی‌هایی مشابه مثل‌ها را داشتند و همچنین بعضی از اصطلاحات کنایی که حاوی نکات جالب مردم‌شناختی بودند نیز در آن گنجانده شده‌اند.

در نظام نوشتاری زبان ژاپنی از نویسه‌های واژه‌نگار موسوم به کانجی^۳ استفاده می‌شود که از زبان چینی وام گرفته شده‌اند. در زبان ژاپنی، به تأسی از سنت چینی، اصطلاحات موجزی وجود دارند که با کنار هم گذاشتن فقط

۱. 語 : kotowaza

۲. 慣用句 : kanyōku

۳. 漢字 : kanji

چهارنویسه کانبجی ساخته می‌شود که به آن‌ها اصطلاحات چهارنویسه‌ای (یوجی جوکوگو)^۱ گفته می‌شود. بسیاری از اصطلاحات چهارنویسه‌ای جزو اصطلاحات کنایی هستند و تعداد آن‌ها چنان زیاد است که برای آن‌ها فرهنگ‌های جداگانه‌ای وجود دارد. در کتاب حاضر تعداد معدودی از اصطلاحات چهارحرفی که برخی ویژگی‌های مثل‌ها را داشتند و نیز بعضی از اصطلاحات چهارحرفی جالب و پرکاربرد نیز آورده شده‌اند.

ویژگی‌های مثل‌های ژاپنی

همان‌طور که در بالا گفته شد، مانند مثل‌های سایر اقوام، مجموعه مثل‌های ژاپنی نیز پیکره‌ای یک‌دست و منسجم نیست و هم به لحاظ صوری و زبانی و هم به لحاظ معنایی و محتوایی مجموعه‌ای متشتت و غیرمنسجم را تشکیل می‌دهد. از نظر زبانی تعداد مثل‌های ژاپنی که زبانی کهن و منسوخ دارند بسیار زیاد است. دلیل این امر آن است که از حدود قرن دهم تا اواسط قرن نوزدهم میلادی زبان گفتاری مردم ژاپن بسیار تغییر یافته بود، اما زبان نوشتاری تا حد زیادی ثابت مانده بود. به عبارت دیگر، در قرن نوزدهم مردم هر ناحیه از ژاپن هنگام سخن گفتن به زبان و گویش رایج آن روزگار منطقه خود سخن می‌گفتند، اما هنگام نوشتن به زبان کهنی می‌نوشتند که به متون کلاسیک باستانی شبیه بود. در نیمه دوم قرن نوزدهم و در جریان تحولات اجتماعی موسوم به اصلاحات می‌جی^۲ بود که ژاپنی‌ها نوشتار خود را تغییر دادند و به شیوه‌ای که سخن می‌گفتند نوشتند.

همین تغییر بزرگ و تاریخی که به «یکی شدن گفتار و نوشتار»^۳ معروف است نقطه آغاز ادبیات مدرن در ژاپن شد. بسیاری از مثل‌های زبان ژاپنی که از قرن‌ها قبل باقی مانده‌اند و در متون کلاسیک ضبط شده‌اند، هنوز شکل اصیل و قدیمی خود را حفظ کرده‌اند. در این مثل‌ها هم واژه‌ها و اصطلاحات

۱. 四字熟語 : yojijukugo

۲. 明治維新 : meiji ishin

۳. 言文一致 : genbun icchi

منسوخ بسیار هست، هم برخی واژه‌های رایج در معانی مهجور قدیمی به کار می‌روند و هم تصریف کلمات و ساخت نحوی جملات کهن و متروک است. به همین دلیل، درک معنی بسیاری از مثل‌های ژاپنی حتی برای نسل جوان ژاپنی‌ها نیز آسان نیست و از این روست که فرهنگ‌ها و مجموعه‌های مثل‌ها و اصطلاحات کنایی بسیاری در ژاپن منتشر می‌شوند. عمر مثل‌های ژاپنی نیز یکسان نیست. روشن است که برخی از مثل‌ها در قرن‌ها و سال‌های اخیر ساخته شده‌اند یا وام گرفته شده‌اند و برخی دیگر به نظر می‌رسد عمری به درازای تاریخ زبان و فرهنگ ژاپنی دارند.

یکی از نکات مهمی که مطالعه مثل‌های ژاپنی درباره فرهنگ ژاپن برای ما آشکار می‌سازد نقش مهم فرهنگ و تمدن چین در شکل‌گیری فرهنگ ژاپنی است. ژاپن در طول تاریخ همواره از تمدن بزرگ چین تأثیر پذیرفته است و حجم عظیمی از عناصر فرهنگی چین را در خود جذب کرده و از آن خود کرده است. ژاپنی‌ها از قرن‌های چهارم و پنجم میلادی نظام نوشتاری چینی را وام گرفته‌اند و به تدریج زبان خود را که تا پیش از آن فاقد خط و کتابت بود، با نویسه‌های واژه‌نگار چینی نوشته‌اند. در کنار خط و کتابت، ژاپنی‌ها دین بودا، آیین کنفوسیوسی و آیین دائورا نیز از چین گرفته‌اند و پس از اعمال تغییراتی به گنجینه فرهنگی خود افزوده‌اند. هنر و ادبیات چینی نیز به شکلی آشکار بر هنر و ادبیات ژاپنی اثر گذاشته است. ژاپنی‌های دوران قدیم با متون تاریخی، دینی، فکری، هنری و ادبی چینی آشنا بوده‌اند و بسیاری از این متون را به زبان ژاپنی برگردانده‌اند.

ردپای این ارتباط قوی و طولانی مدت بین دو کشور را در مثل‌های ژاپنی به روشنی می‌توان دید. برخی از مثل‌های ژاپنی ترجمه مثل‌های چینی هستند. برخی دیگر به وقایع تاریخی نظیر لشکرکشی‌ها و جنگ‌ها در چین باستان اشاره دارند که در کتب تاریخی ذکر آن‌ها به میان آمده است. برخی مثل‌ها جملات قصار منسوب به کنفوسیوس و شاگردان و پیروان او یا بزرگان دین بودا هستند و برخی دیگر از متون دینی و فلسفی و ادبی چینی وام گرفته

شده‌اند. در کتاب حاضر تا حد امکان کوشیده شده است که این مثل‌ها با ارجاع به گوینده آن، یا واقعه تاریخی پشت آن و با ذکر منبع چینی مربوطه مشخص شوند.

یکی دیگر از ویژگی‌های جالب توجه مثل‌های ژاپنی نقش پررنگ پدیده‌های جوی و تلاش برای پیش‌بینی وضع هوا در آن‌ها است. برای درک بهتر این موضوع باید نگاهی به ویژگی‌های جغرافیایی و اقلیمی ژاپن بیندازیم. مجمع‌الجزایر ژاپن دارای اقلیمی چهار فصل است که اغلب مناطق آن تابستان‌های بسیار گرم و مرطوب و زمستان‌های بسیار سرد و خشک دارند. متوسط نزولات جوی در این کشور بسیار بالا است، به طوری که حدود یک سوم از روزهای عادی سال بارانی است. علاوه بر روزهای عادی بارانی، فصل باران‌های موسمی نیز اوایل تابستان فرامی‌رسد که در طول آن، به مدت حدود شش تا هشت هفته پیوسته باران می‌بارد و همه چیز در هاله‌ای از بخار و رطوبت احاطه می‌شود. بارش مداوم باران باعث طغیان رودخانه‌ها و جاری شدن سیل و رانش زمین می‌شود و به زمین‌های کشاورزی و مناطق مسکونی خسارت‌های سنگینی وارد می‌کند. بسیاری از فعالیت‌های روزانه مانند کشاورزی و سفر نیز در روزهای بارانی دشوار و یا ناممکن می‌شود. افزون بر باران، طوفان‌ها و گردبادهای قدرتمند نیز همه‌ساله از جانب اقیانوس به خاک جزایر ژاپن می‌تازند و خسارات جانی و مالی فراوانی بر جای می‌گذارند.

به همین علت، ژاپنی‌ها از زمان‌های قدیم نسبت به وضع هوا بسیار حساس بوده‌اند و این حساسیت در مثل‌های ژاپنی نیز کاملاً نمود دارد. تعداد قابل توجهی از مثل‌های ژاپنی در حقیقت آموزه‌هایی مبتنی بر تجربه‌های مردم ژاپن برای پیش‌بینی وضع هوا هستند که این آموزه‌ها برای آن که آسان‌تر به خاطر سپرده شوند، به شکل مثل درآمده‌اند. اغلب این مثل‌ها می‌کوشند بگویند که دیده شدن کدام پدیده‌های جوی در کدام فصل سال و در کدام ساعات شبانه‌روزی می‌تواند نشانه بارش باران یا صاف شدن هوا باشد.

یکی دیگر از نکات مهمی که هنگام مطالعه مثل‌های ژاپنی باید در خاطر

داشت آن است که بعضی از این مثل‌ها در حال حاضر منسوخ شده‌اند و رواج ندارند. برخی از این مثل‌های منسوخ شده با معیارهای امروز بشر، توهین‌آمیز و تبعیض‌آمیز محسوب می‌شوند و محتوایی نامناسب و ناخوشایند دارند. مثلاً تعداد قابل توجهی از مثل‌ها نگاهی تحقیرآمیز به زنان دارند. اساساً جامعه ژاپن برخی از رگه‌های مردسالارانه خود را هنوز حفظ کرده است، اما وجود این مثل‌ها به معنی رایج بودن این درجه از نگاه ضد زن در جامعه امروز ژاپن نیست. بلکه این مثل‌ها را باید حاصل قرن‌ها حکومت نظامیان سامورای بر ژاپن دید که پیامد آن شکل‌گیری جامعه مردسالار و تنزل جایگاه زنان در جامعه به مدتی بسیار طولانی بوده است.

یا به عنوان مثال، در برخی از مثل‌ها می‌توان نگاهی تحقیرآمیز به معلولان را دید. وجود این مثل‌ها نیز به معنی رایج بودن چنین نگاهی در جامعه امروز ژاپن نیست. در دوره‌های اخیر، کشور ژاپن علاوه بر حوزه‌های اقتصادی و علمی، در زمینه گسترش عدالت اجتماعی نیز پیشرفت قابل توجهی داشته و ژاپن جزویکی از مناسب‌ترین جوامع برای زندگی معلولان محسوب می‌شود. امروزه حتی برخی واژه‌های قدیمی که به طور مستقیم به معلولیت خاصی اشاره می‌کردند مانند کور (مه‌کورا)^۱ یا کر (تسونبو)^۲ در زبان ژاپنی دیگر به کار نمی‌روند. اما وجود مثل‌هایی که این واژه‌ها در آن‌ها به کار رفته است و نگاه تحقیرآمیزی که این مثل‌ها به معلولان دارند نوع نگاه به معلولیت را در جامعه قدیم ژاپن نشان می‌دهند و از حیث تاریخی و مردم‌شناختی حائز اهمیت هستند. به همین دلیل، بسیاری از مثل‌های دارای محتوای تبعیض‌آمیز تعمداً حذف نشده‌اند و به کتاب حاضر راه یافته‌اند.

یکی دیگر از ویژگی‌های مثل‌های ژاپنی ارتباط آن‌ها با ادبیات ژاپنی و به ویژه شعر است. برخی از مثل‌ها برگرفته از آثار ادبی مشهور هستند و برای ژاپنی‌زبان‌ها یکی از آثار ادبی این زبان را تداعی می‌کنند. برخی از مثل‌ها در

۱. 瞎 : mekura

۲. 盲 : tsunbo

حقیقت اشعارهایکو^۱ یا سن ریو^۲ هستند که به شکل اصلی خود یا با اندکی تغییر به عنوان مثل رایج شده‌اند. برخی از این اشعار از سراینده‌های مشهور و شناخته شده‌اند و برخی دیگر از شاعران گمنام.

ساختار کتاب

در این کتاب اندکی بیش از سه هزار مثل و اصطلاح کنایی ژاپنی گردآوری شده و برای هر مثل یک مدخل اختصاص داده شده است. هر مدخل از چهار قسمت تشکیل شده است که این چهار قسمت به ترتیب، به شرح زیر هستند:

ترجمه فارسی مثل

در این بخش، مثل ژاپنی به فارسی ترجمه شده است. کوشیده شده است این ترجمه‌ها تا حد ممکن تحت‌اللفظی و واژه‌به‌واژه باشند و چیزی به معنای اصلی مثل افزوده یا چیزی از آن کاسته نشود. در مواردی که ترجمه واژه‌به‌واژه مثل میسر نبود، تغییرات بسیار اندکی در آن داده شده و یا چند واژه در داخل قلاب ([]) به ترجمه مثل اضافه شده است. با این وجود، معنای ترجمه فارسی برخی مثل‌ها ممکن است در نگاه اول کمی گنگ و مبهم باشد. در بسیاری از موارد این ابهام تماماً حفظ شده است تا هم در معنای مثل به لحاظ زبانی و فرهنگی تحریف و تغییری حاصل نشود و هم کنجکاوی خواننده برانگیخته شود و با مطالعه «توضیحات معنایی و کاربردی مثل»، ابهام موجود برایش رفع شود.

تلاش شده است مثل‌هایی که زبان رسمی و نوشتاری دارند به شکل رسمی و نوشتاری و مثل‌هایی که زبان غیررسمی و محاوره‌ای دارند به شکل غیررسمی و محاوره‌ای به فارسی برگردانده شوند. اغلب عناصر فرهنگی و اقلیمی ژاپن

1. 俳句 : haiku

2. 川柳 : senryū

مانند نام مذاهب و فرقه‌های دینی، جشن‌ها و اعیاد، واحدهای سنجش، لباس‌ها، غذاها، پوشاک، حیوانات و گیاهان و... که معادل دقیقی در زبان فارسی ندارند بدون آن که ترجمه شوند، با همان کلمات ژاپنی در ترجمه مثل آورده شده‌اند و در قسمت «توضیحات معنایی و کاربردی مثل» درباره آن‌ها توضیح داده شده است.

نکته ظریف دیگری که در مطالعه ترجمه مثل‌ها باید به آن توجه کرد آن است که فعل‌های زبان ژاپنی تصریف شخص و شمار ندارند و تنها دارای صورت‌های گذشته یا غیرگذشته هستند. یعنی مثلاً فعل 'miru' معادل تمام صیغه‌های زمان حال فعل دیدن (می‌بینم، می‌بینی، می‌بیند و...) است و فاعل جمله با استفاده از بافت جمله و یا سازوکارهای دیگری نظیر محترمانه یا فروتنانه بودن جملات مشخص می‌شود. در ترجمه مثل‌ها که اغلب یک جمله منتزع از بافت هستند، برای یکسان‌سازی، تا حد ممکن افعال به شکل مصدری به فارسی برگردانده شد.

صورت ژاپنی مثل

در این قسمت صورت اصلی مثل در زبان ژاپنی با رسم الخط ژاپنی آورده شده است. باید توجه داشت که بسیاری از مثل‌های ژاپنی مانند مثل‌های فارسی چندین شکل مختلف دارند که این شکل‌ها در برخی از واژه‌ها یا ساخت دستوری، اندکی با یکدیگر تفاوت دارند. افزون بر آن، گاه برای یک صورت واحد، چندین رسم الخط متفاوت وجود دارد. به همین دلیل، برای برخی از مثل‌ها تا بیش از ده شکل مختلف در کتاب‌های گوناگون ذکر شده است. برای این مثل‌ها کوشیده شد رایج‌ترین و پربسامدترین شکل مثل در کتاب آورده شود. تنها در موارد محدودی که یک مثل دو شکل متفاوت اما بسیار رایج داشت، هر دو شکل آورده شده‌اند.

آوانگاشت مثل

در این قسمت، صورت آوایی، یعنی تلفظ ژاپنی مثل با حروف لاتین آورده شده است. اساساً آوانگاری مثل‌ها در فرهنگی مانند فرهنگ حاضر اهمیت بسیاری دارد. نخست به این دلیل که همان‌طور که در بالا گفته شد، بسیاری از مثل‌های ژاپنی زبانی کهن و قدیمی دارند و کلمات مهجور و متروک در آن‌ها بسیار دیده می‌شوند. ثانیاً برخی کلمات رایج و پرکاربرد امروز زبان ژاپنی که در مثل‌ها دیده می‌شوند با شکل تلفظی قدیمی و متفاوت از صورت تلفظی رایج امروز ظاهر می‌شوند. در نتیجه، خواندن این مثل‌ها نه تنها برای دانشجویان و مترجمان خارجی، بلکه برای بسیاری از ژاپنی‌ها به ویژه نسل جوان نیز آسان نیست.

در آوانگاری مثل‌ها به جای استفاده از الفباهای آوانگاری، از حروف لاتین استفاده شده است تا برای تمام خوانندگان قابل استفاده باشد. استفاده از حروف لاتین (روماجی)^۱ برای بازنمایی آوایی زبان ژاپنی سنت پذیرفته شده‌ای در ژاپن محسوب می‌شود. در آوانگاری مثل‌های این کتاب، آواهای /ش/ و /چ/ به ترتیب با /sh/ و /ch/ نشان داده شده‌اند و همین آواها در صورت مشدد بودن به شکل /ssh/ و /cch/ آوانگاری شده‌اند. همچنین واکه‌های کشیده با خط تیره کوتاهی در بالای نشانه الفبایی (مانند ō, ū, ē) مشخص شده‌اند. البته در مواردی که بخشی از یک واکه کشیده متعلق به یک تکواژ و بخش دیگری جزئی از تکواژ مجاور بود این قاعده رعایت نشده است و واکه کشیده به صورت دونشانه متوالی ضبط شده است. تکواژهای دستوری (جوشی)^۲ که در زبان ژاپنی به کلمه قبل از خود می‌چسبند در آوانگاری با خط تیره از کلمه پیش از خود جدا شده‌اند.

علاوه بر قسمت آوانگاشت هر مدخل، هرگاه در «توضیحات معنایی و کاربردی مثل»، کلمات یا اسامی خاص ژاپنی یا چینی آورده شده است

1. ローマ字 : rōmaji

2. 助詞 : joshi

که در خود مثل نیست، در همان قسمت «توضیحات معنایی و کاربردی» آوانگاشت مربوطه در داخل کمان () ذکر شده است. در خصوص اسامی خاص چینی، علاوه بر تلفظ رایج آن‌ها در زبان ژاپنی، شکل تلفظی آن‌ها در زبان چینی نیز به دست داده شده است.

توضیحات معنایی و کاربردی مثل

در این قسمت درباره معنای مثل و موارد کاربرد آن توضیح داده شده است. مثل‌هایی که چند معنا یا موارد کاربرد متعددی دارند، تا حد امکان همه معانی و کاربردهایشان ذکر شده است. کوشش شده است مثل‌هایی که از زبان چینی یا از برخی زبان‌های اروپایی وارد زبان ژاپنی شده‌اند در این قسمت مشخص شوند. همچنین همان‌طور که پیش‌تر گفته شد بسیاری از مثل‌ها برگرفته از واقعه‌ای تاریخی یا حکایتی افسانه‌ای هستند. در حد امکان تلاش شد به این واقعه یا افسانه نیز در این قسمت اشاره شود. افزون بر آن، چنانچه مثل برگرفته از متن یا اثر تاریخی مشخصی بود نام اثر نیز ذکر شده است. مثل‌هایی که در حقیقت اشعار کوتاه ژاپنی هستند نیز با ذکر نام شاعر (در صورت ناشناس نبودن) در این قسمت مشخص شده‌اند.

در این فرهنگ تماماً از آوردن مثل‌های فارسی به‌عنوان معادل برای مثل‌های ژاپنی پرهیز شده است. زیرا به دلیل تفاوت‌های عمیق زبانی و فرهنگی، این قبیل معادل‌سازی‌ها معمولاً دقت کافی را ندارند. در نتیجه، معادل قرار دادن مثل‌های فارسی با مثل‌های ژاپنی منجر به ساده‌انگاری و نادیده گرفتن بسیاری از ظرائف زبانی و فرهنگی خواهد شد. البته برخی از مثل‌ها و اصطلاحات کنایی ژاپنی هم به لحاظ صوری و هم به لحاظ معنایی و کاربردی شباهت جالبی به بعضی از مثل‌ها و اصطلاحات فارسی دارند. مثلاً اصطلاح ژاپنی «نین بوتسو» خواندن درگوش اسب» هم از نظر صورت و ساختار و هم از نظر معنا و کاربرد شباهت جالبی به اصطلاح فارسی «یاسین

خواندن درگوش خر» دارد. تنها در مواردی نظیر این، مثل فارسی مربوطه در قسمت «توضیحات معنایی و کاربردی» درج شده است. این قبیل معادل‌ها فقط برای حدود ۱۲۰ مثل (یعنی حدود ۴ درصد از مثل‌های کتاب) به دست داده شده است.

فرایند تدوین کتاب

کتاب حاضر حاصل حدود یک سال و نیم کار پیوسته مؤلفان آن است و تدوین آن به ترتیب زیر انجام شده است: ابتدا چندین فرهنگ بزرگ و جامع مثل‌های ژاپنی انتخاب و در اختیار خانم دانشمند، از دانش‌آموختگان خوب کارشناسی ارشد آموزش زبان ژاپنی گذاشته شد و ایشان تمامی مثل‌ها و اصطلاحات کنایی این منابع را استخراج و پس از حذف موارد تکراری به صورت الکترونیکی ذخیره کردند. پس از آن و در طول کار نیز به تدریج مثل‌های متعددی از منابع دیگر به این مجموعه اضافه شد. انتخاب حدود سه هزار مثل از میان مثل‌های گردآوری شده، ترجمه مثل‌ها به زبان فارسی، آوانگاری مثل‌ها و پژوهش و تهیه توضیحات معنایی و کاربردی مثل‌ها همگی بر عهده نگارنده (حسینی) بوده است. در ادامه خانم دانشمند تمام بخش‌های ژاپنی، فارسی و آوانگاری را ویرایش و غلط‌گیری کردند و پیشنهاد‌های خوبی برای بهبود کار دادند.

ملاک اصلی برای انتخاب مثل‌های این مجموعه مشهور و پرکاربرد بودن مثل بوده است. علاوه بر آن، به مثل‌هایی که حاوی نکات فرهنگی، اجتماعی و تاریخی بودند اولویت داده شد. اما مثل‌های پرکاربردی که معنایی شفاف داشتند، یعنی معنی مثل صرفاً با دانستن معنی کلمات آن به راحتی روشن می‌شد، در صورتی که فاقد نکات مهم فرهنگی و اجتماعی نیز بودند برای جلوگیری از حجیم‌تر شدن کتاب حذف شدند. زبان ژاپنی به دلیل سادگی ساختار هجایی‌اش کلمات هم‌آوا، یعنی کلماتی که تلفظ یکسان با معانی

متفاوت دارند فراوان دارد. از این کلمات هم‌آوا برای بازی‌های زبانی بسیار استفاده می‌شود. مثل‌هایی که به‌طور کامل مبتنی بر این بازی‌های زبانی بودند و به همین دلیل قابلیت ترجمه به زبان‌های دیگر را نداشتند نیز حذف شدند. همچنین برخی مثل‌ها که در دوره‌های متأخر از زبان‌های غربی، به‌ویژه از زبان انگلیسی وارد زبان ژاپنی شده‌اند نیز از مجموعه حاضر کنار گذاشته شدند.

برای نگارش بخش «توضیحات معنایی و کاربردی» مثل‌های این فرهنگ به بیش از پنجاه منبع چاپی و آنالین مختلف مراجعه شد که فهرست آن‌ها را در بخش کتاب‌نامه در پایان کتاب می‌بینید. دلایل مراجعه به این منابع گوناگون آن بود که اولاً برخی مثل‌ها در منابع اصلی یافت نشد، ثانیاً برخی مثل‌ها دارای چند معنی مختلف بود که گاه همه آن معانی در یک منبع واحد ضبط نشده بود و ثالثاً برخی اطلاعات نظیر ریشه و واقعه تاریخی‌ای که مثل از آن گرفته شده است نیز به‌صورت پراکنده در منابع مختلف یافت شد. در مواردی که اطلاعات موجود در فرهنگ‌ها با یکدیگر تفاوت و تناقض داشت، اطلاعاتی که در منابع بیشتری ذکر شده بود مورد استناد قرار گرفت.

مثل‌های این فرهنگ برای راحتی مراجعه دانشجویان و مترجمان زبان ژاپنی به ترتیب حروف هجانی ژاپنی (کانا)^۱ مرتب شده‌اند. اما همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، بسیاری از مثل‌های ژاپنی چندین شکل مختلف دارند. در نتیجه، اگر مثلی در نگاه اول در این فرهنگ یافت نشد، ممکن است به شکلی دیگر در کتاب ضبط شده باشد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که در صورت پیدا نکردن مثل مورد جستجو، معادل فارسی کلمات آن مثل در نمایه جستجو شود.

زبان و فرهنگ عامیانه ژاپنی سرشار از مثل‌ها و اصطلاحات نغز است و مجموعه گردآوری شده در این کتاب بی‌اغراق قطره‌ای از این دریا است. برای آشنایی کامل‌تر با فرهنگ عامیانه ژاپن نیاز به گردآوری مجموعه‌های بزرگ‌تر و کامل‌تری است که امیدواریم در آینده نزدیک این مهم حاصل شود. با وجود همه دقتی که در تدوین این اثر به کار گرفته شده است، بی‌شک مانند هر کار

تازه دیگری خالی از اشتباه نیست. اگر خوانندگان محترم کتاب اشتباهات و خطاهای آن را به اطلاع مؤلفان برسانند مایه امتنان و سپاس فراوان خواهد شد. در پایان، امید است که کتاب حاضر بتواند گام هرچند کوچکی در راستای فهم بیشتر و بهتر فارسی زبانان از فرهنگ ژاپن بردارد.

سید آیت حسینی

بهمن ۱۳۹۹

فرهنگ توضیحی مثل‌های ژاپنی

«تونیکی می‌کن و درد جله انداز، که ایزد
دریابانت دهد باز»

۳. با محبت زیاده قانون برپا نمی‌شود

愛多き者は即ち法立たず
ai ōki mono-wa sunawachi hō
tatazu

اگر فرادست در حق فرودست لطف و
محبت بیش از حد کند، او را بدعادت
می‌کند و موجب اخلال در نظم و قانون
می‌شود.

۴. عشق زیاد کینه می‌آورد

愛多ければ憎しみ至る
ai ōkereba nikushimi itaru

عشق و محبت بیش از حد به کسی
باعث حسادت و کینه دیگران نسبت
به او می‌شود.

۵. فاصله که دور شود، پیمان سست
می‌شود

間が遠なりや契りが薄い
ai-ga tōnarya chigiri-ga usui

۱. عشق به کلاغ روی بام هم می‌رسد

愛、屋烏に及ぶ
ai, oku u-ni oyobu

کلاغ پرنده‌ای محبوب و برطرفدار
نیست، اما انسان وقتی عاشق کسی
می‌شود، کلاغ روی بام خانه معشوق
هم برایش عزیز می‌شود. اشاره به این
که عشق به معشوق به همه چیزهای
مرتبط با معشوق نیز سرایت می‌کند.

۲. آن که عشق می‌ورزد، عشق به سویش
باز می‌گردد، آن که خوشبختی می‌دهد،
خوشبختی به سویش می‌آید

愛出ずる者は愛返り、福
往く者は福来たる

ai izuru mono-wa ai kaeri, fuku
iku mono-wa fuku kitaru

جمله‌ای منسوب به کاگی (به چینی:
جیا یی Jia Yi) شاعر و نویسنده و
سیاستمدار چین باستان در سده دوم
پیش از میلاد. انسان پاداش عشق
و نیکی را می‌بیند. مشابه این بیت
سعدی که در فارسی مثل شده است:

دور شدن افراد از یکدیگر و کم شدن دیدارها، موجب کم‌رنگ شدن روابط و عهد و پیمان‌ها می‌شود. بیشتر درباره رابطه زن و مرد به کار می‌رود.

۶. محافظ دست برای کارد

七首に鐔

aikuchi-ni tsuba

شمشیرهای ژاپنی در محل اتصال تیغه به دسته یک قطعه فلزی دایره‌ای شکل برای محافظت از دست داشتند، در حالی که کاردهای کوچک موسوم به «آی کوچی» فاقد محافظ دست بودند. محافظ دست برای کارد کنایه از چیز بی‌ربط یا وصله ناجور است.

۷. میانجی خدای قبیله است

挨拶は時の氏神

aisatsu-wa toki-no ujigami

«اوجی گامی» یا خدای قبیله استعاره از کس یا چیز بسیار مهم و باارزش است. میانجی‌های یعنی کسانی که در مجادلات و مناقشات بین افراد وساطت می‌کنند آدم‌های ارزشمندی هستند و باید از ایشان تبعیت کرد.

۸. عاشق که شدی عیش را بشناس، متفکر که شدی حسنش را بشناس

愛してその悪を知り憎み
てその善を知る

ai shite sono aku-wo shiri niku-
mite sono zen-wo shiru

عشق و نفرت نباید مانع قضاوت یک‌جانبه شود. در اوج عشق باید عیب‌های طرف مقابل را پذیرفت و در اوج نفرت باید محاسن او را قبول کرد.

۹. عاشق می‌شوی و زشتی‌اش از یاد می‌رود

愛してその醜を忘る

ai shite sono shū-wo wasuru

عاشق زشتی‌ها و عیوب معشوق خود را فراموش می‌کند و به آن‌ها اهمیت نمی‌دهد.

۱۰. ته کشیدن عشق ریشه‌اش پول است

愛想尽かしは金から起き
る

aisozukashi-wa kane-kara okiru

فقر و بی‌پولی مسبب اصلی از بین رفتن روابط عاشقانه است.

۱۱. عشق و علاقه هم ته می‌کشد

愛想も小想も尽き果てる

aiso-mo koso-mo tsukihateru

روابط عاشقانه و دوستانه هم روزی از بین می‌روند و محو می‌شوند.

۱۲. دهان باز شده بسته نمی‌شود

開いた口が塞がらぬ

aita kuchi-ga fusagaranu

کنایه از شگفتی و تعجب زیاد. دهان از تعجب باز ماندن.

۱۷. عشق یعنی تقدیم کردن بی مضایقه

愛は惜しみなく与う

ai-wa oshimi naku atau

اشاره به این که عاشق هر آنچه دارد را بی مضایقه در اختیار معشوق می‌گذارد.

۱۸. میزان عشقت را کم کن!

愛は小出しにせよ

ai-wa kodashi-ni seyo

عشق‌های شدید و سوزناک دوام چندانی ندارند. بهتر است میزان عشق کم، اما دوامش بیشتر باشد.

۱۹. عشق شروع نفرت است

愛は憎惡の始め

ai-wa zōo-no hajime

عشق اگر بی حد و اندازه و افسارگسیخته باشد، می‌تواند باعث تنفر و طرف از یکدیگر شود. برای توصیه به رعایت اعتدال در عاشقی به کار می‌رود.

۲۰. عشق به هزاران نفر، اعتماد به چند نفر

愛は万人に、信頼は少数の人に

ai-wa ban nin-ni, shinrai-wa
shōsū-no hito-ni

باید به همه انسان‌ها بدون تبعیض عشق ورزید، اما فقط به نزدیکان باید اعتماد کرد.

۱۳. شیرینی به دهانی که باز شده

開いた口へ牡丹餅

aita kuchi-e botamochi

کنایه از موفقیتی که بدون زحمت به دست آمده باشد. بوتامچی نام نوعی شیرینی سنتی است که با لوبیای شیرین پخته می‌شود.

۱۴. طرف مقابل تغییر کرده، اما ارباب عوض نشده

相手変われど主変わらず

aite kawaredo nushi kawarazu

درکنایه به کسی گفته می‌شود که بدون توجه به تغییر شرایط و موقعیت، اعمال و حرف‌های گذشته خود را تکرار می‌کند.

۱۵. بدون حریف نمی‌شود دعوا کرد

相手のない喧嘩はできぬ

aite-no nai kenka-wa dekinu

برای سرزنش کسی که درگیر دعوا و مجادله شده به کار می‌رود. یعنی اگر تو حریف او در دعوا نمی‌شدی، دعوایی صورت نمی‌گرفت.

۱۶. دعوای بعد از دیدن حریف

相手見てからの喧嘩声

aite mite-karano kenkagoe

درکنایه به کسی گفته می‌شود که بعد از این که مطمئن شد کسی از خودش ضعیف‌تر است به او حمله می‌کند.

۲۴ * فرهنگ توضیحی مثل های ژاپنی *

۲۱. اضداد به یکدیگر کشش دارند

相反するものは互いに引き合う

aihan suru mono-wa tagai-ni hikiau

دو نفر که با هم ویژگی های متضاد دارند، نسبت به یکدیگر گرایش و کشش دارند.

۲۲. بازگشت به رابطه، طعم مرغابی

逢い戻りは鴨の味

aimodori-wa kamo-no aji

طعم مرغابی کنایه از چیز لذیذ و خوشایند است. اگر زن و مردی پس از جدایی از یکدیگر دوباره به رابطه بازگردند، آن رابطه خوشایندتر و گرم تر از پیش خواهد شد. برای تشویق به صلح و آشتی به کار می رود.

۲۳. آشنایی آغاز جدایی است

会うは別れの始め

au-wa wakare-no hajime

هر آشنایی و دیداری قطعاً جدایی و وداعی دارد. برای تأکید بر ناگزیر بودن جدایی به کار می رود.

۲۴. هم تعبیر شدنش عجیب است، هم تعبیر نشدنش

合うも不思議 合わないも不思議

au-mo fushigi awanu-mo fushigi

دوباره تعبیر شدن خواب یا فال استفاده

می شود. خواب و فال ممکن است در واقعیت تحقق یابند و ممکن است محقق نشوند.

۲۵. به میل خود جلودار نشو

敢えて天下の先とならず

aete tenka-no saki-to narazu

توصیه به خضوع و فروتنی و کنار گذاشتن سودای ریاست ورهبری.

۲۶. دیدار پنج رین خسارت دارد

会えば五厘の損がゆく

aeba go rin-no son-ga yuku

رین واحد پول خرد قدیم ژاپن، معادل نیم یمن. کنایه از این که رفت و آمد و معاشرت با دیگران هزینه دارد و زمان و پول فرد گرفته می شود.

۲۷. رو به آسمان می کنم بی خجالت

仰いで天に愧じず

aoide ten-ni hajizu

کنایه از پاک و بی گناه بودن. تصور بر این است که آسمان از اعمال افراد آگاه است. گوینده می تواند بدون هیچ احساس خجالت یا گناهی سر بلند کند و به آسمان نگاه کند. آسمان در اندیشه مردمان ژاپن قدیم جایگاه خدایان است.

۲۸. خرمالوی کال برای خرمالوی رسیده عزاداری می کند

青柿が熟柿吊う

aogaki-ga jukushi tomurau

منشأ رنگ آبی گیاه نیل است، اما این رنگ در مقایسه با خود گیاه نیل آبی تر است. در تشبیه به شاگردانی که از اساتید خود پیشی می گیرند گفته می شود.

۳۲. برگ سبز داروی چشم است

青葉は目の薬

aoba-wa me-no kusuri

تماشای سرسبزی و درخت و گیاه خستگی چشم را رفع می کند.

۳۳. سگ سرخی که روباه را دنبال می کند

赤犬が狐を追う

akainu-ga kitsune-wo ou

کنایه از دشواری قضاوت بین خوب و بد. سگ سرخ و روباه تقریباً هم رنگ هستند و تشخیص آن ها از یکدیگر دشوار است.

۳۴. سرخی تقصیر ساکه است

赤いは酒の咎

akai-wa sake-no toga

کسی که ساکه نوشیده بهانه می آورد که «علت سرخی چهره ام ساکه است و من گناهی ندارم». کنایه از مقصر قلمداد کردن دیگران و نپذیرفتن گناه خود.

۳۵. بچه تا نوزاد است، شبیه [مردم] هفت مملکت و هفت سرزمین است

赤子のうちは七国七里のものに似る

akago-no uchi-wa nana koku nana sato-no mono-ni niru

خرمالوی نارس روی درخت برای خرمالوی رسیده ای که از روی درخت افتاده است سوگواری می کند. غافل از این که خود به زودی از درخت خواهد افتاد. کنایه از این واقعیت که همه دیر یا زود رفتنی هستیم.

۲۹. از شالی سبز و بچه سرخ نمی توان تعریف کرد

青田と赤子はほめられぬ

aota-to akago-wa homerarenu

بچه سرخ کنایه از کودک نوزاد است. از شالیزاری که هنوز محصول نداده و کودکی که هنوز هنری از خود نشان نداده نباید تعریف و تمجید کرد. مشابه مثل فارسی «جوجه را آخر پاییز می شمارند».

۳۰. نمک به سبزی زدن

青菜に塩

aona-ni shio

زدن نمک به سبزی تازه باعث خرابی آن می شود. کنایه از افسردگی و پژمردگی و بی حالی و غم ناگهانی.

۳۱. رنگ آبی از گیاه نیل آمده، اما از گیاه نیل آبی تر است

青は藍より出でて藍より青し

ao-wa ai yori idete ai yori aoshi

در قدیم رنگ آبی را از برگ گیاه نیل می گرفتند. این مثل می گوید با این که

نوزاد انسان تا پیش از آن که چهره اش شکل بگیرد لزوماً شبیه پدر یا مادرش نیست و می تواند شبیه هر کسی باشد.

۳۶. بچه با گریه بزرگ می شود

赤子は泣きながら育つ

akago-wa nakinagara sodatsu

گریه کردن در نوزادان و کودکان طبیعی و نشانه سلامت است. خطاب به والدین جوانی که از گریه کودکشان نگران هستند گفته می شود.

۳۷. چرک هرچه بسایی درمی آید، عیب هرچه بگردی پیدا می شود

垢は擦るほど出る、あらは探すほど出る

aka-wa kosuru hodo deru, ara-wa sagasu hodo deru

هیچ انسانی بی عیب نیست و هرچه در احوال کسی تجسس کنیم عیب ها و ایرادهای بیشتری در او خواهیم یافت. برای نهی از تجسس درباره افراد استفاده می شود.

۳۸. مجسمه بودای من با ارزش است

吾が仏尊し

a-ga hotoke tōtoshi

در زمان قدیم هر خانه و هر معبد مجسمه بودای خود را داشت و اهل

آن خانه یا معبد مجسمه بودای خود را ارزشمندترین مجسمه بودا می دانستند. درکنایه به کسانی که فقط طرز فکر خود را درست می دانند گفته می شود.

۳۹. چرک هم بخشی از بدن است

垢も身の内

aka-mo mi-no uchi

برای سرزنش افرادی که به مدت طولانی حمام می کنند گفته می شود. همچنین گاه افراد گریزان از حمام برای دفاع از خود این مثل را می آورند.

۴۰. هر وقت هوا روشن باشد فکر می کند شب مهتابی است

明るけりや月夜だと思ふ

akarukerya tsukiyo da to omou

روشنی هوا می تواند دلایل مختلفی داشته باشد. به افراد ساده اندیش و کوتاه بین گفته می شود که فقط یک بُعد از مسائل را می بینند.

۴۱. طوفان پاییزی محصول را نصف می کند

秋荒れ半作

akiare hansaku

این مثل بیانگر نگرانی کشاورزان ژاپنی از طوفان های فصل پاییز است که به محصولاتشان صدمه می زند.

۴۶. فروشش خوب است، انبارداری اش خوب نیست

商い上手の仕入れ下手

akinaijōzu-no shiirebeta

تاجری که در فروختن جنس به مشتری مهارت دارد، اما در تهیه و نگهداری جنس ناشی است سود نمی‌کند. برای توصیه به پرورش همه‌بعدی مهارت‌ها در کسب و کار به کار می‌رود.

۴۷. تجارت آب دهان گاو است

商いは牛の涎

akinai-wa ushi-no yodare

همان‌طور که بزاق گاو به شکل باریکه‌ای مختصر همیشه از دهان گاو جاری است، سود کسب و کار هم معمولاً «آب باریکه» است و نباید برای کسب سود هنگفت عجله کرد.

۴۸. تجارت، دروازه به دروازه

商いは門門

akinai-wa kado kado

دروازه استعاره از خانه یا مغازه است. این مثل هم از دید فروشنده و هم از دید خریدار بیان می‌شود. از دید فروشنده یعنی برای فروش جنس باید به خریدار نگاه کرد و برای هر خریداری روش فروش خاصی داشت. از دید خریدار هم یعنی هر جنسی را باید از فروشنده خوب و تخصصی آن خرید.

۴۲. وزیدن باد پاییزی

秋風を吹かす

akikaze-wo fukasu

کنایه از کم شدن عشق و عطوفت بین دو نفر. به ویژه بین زن و مرد.

۴۳. هیزم پاییزی را به عروس بده تا بسوزاند

秋柴嫁に焚かせろ

aki shiba yome-ni takasero

هیزم پاییزی هنگام سوختن بسیار دود می‌کند و غذا پختن با آن دشوار است. اشاره به این طرز فکر قدیمی که کارهای دشوار منزل را باید به عروس و کارهای آسان‌تر را به دختر خانواده سپرد.

۴۴. بشکه خالی صدایش بلند است

空樽は音が高い

akidaru-wa oto-ga takai

انسان هر چه مایه کمتری از خرد داشته باشد پر حرف‌تر است. سعدی می‌گوید: «نادان چون طبل غازی بلند آواز و میان تهی است».

۴۵. تجارت سه سال [زمان می‌برد]

商い三年

akinai san nen

از زمان آغاز کسب و کار تا رسیدن آن به سوددهی حدود سه سال زمان لازم است. کنایه از این که در کسب و کار نباید عجله کرد و زود ناامید شد.

۴۹. بادمجان پاییز را به عروس نده

秋茄子嫁に食わすな

akinasu yome-ni kuwasuna

برای این مثل دو منشأ قائل هستند. نخست آن که چون بادمجان پاییز بسیار لذیذ است، مادر شوهرها آن را به عروس خود نمی‌دادند. دوم آن که چون بادمجان پاییز موجب نازایی می‌شود، از دادن آن به عروس‌ها خودداری می‌کردند.

۵۰. باران پاییز که بیارد صورت گربه سه شاکو می‌شود

秋の雨が降れば猫の顔が
三尺になる

aki-no ame-ga fureba neko-no
kao-ga sanjaku-ni naru

شاکو واحد طول ژاپنی تقریباً معادل سی سانتی متر است و سه شاکو معادل حدود یک متر است. در پاییز وقتی باران می‌بارد هوا اندکی گرم می‌شود و گربه‌ها که سرمایی هستند از این گرما شاد می‌شوند. سه شاکو (دراز) شدن صورت کنایه از شادی و بشاشی چهره است. به طور کلی یعنی در پاییز در روزهای بارانی هوا از روزهای آفتابی گرم‌تر است.

۵۱. بادبزنی در فصل پاییز

秋の扇

aki-no ōgi

بادبزنی‌های تاشوی ژاپنی با رسیدن فصل پاییز کارکرد خود را از دست می‌دهند و به کناری گذاشته می‌شوند. کنایه از بی‌ارزش و بی‌ارج و قرب شدن بیشتر برای زنی که مردی ترکش کرده است به کار می‌رود.

۵۲. آهو در پاییز جذب نی لبک می‌شود

秋の鹿は笛による

aki-no shika-wa fue-ni yoru

در فصل پاییز آهوها و گوزن‌های نروماده با تولید صدای بلند جنس مخالف را به سوی خود جذب می‌کنند. شکارچیان در این فصل بانی لبک‌هایی که صدایی مشابه صدای این حیوان دارد، آن‌ها را به سمت خود می‌کشاند و شکار می‌کنند. این مثل به استفاده از نقطه ضعف افراد برای به دام انداختنشان اشاره دارد.

۵۳. روز پاییزی و فرزند دختر به نظر رفتنی نیستند، اما می‌روند

秋の日と娘の子はくれぬ
ようでくれる

aki-no hi-to musume-no ko-wa
kurenu yōde kureru

آفتاب در روزهای پاییز یک‌باره و غیرمنتظره غروب می‌کند. برای والدین نیز فرزند دختر به یک‌باره و غیرمنتظره به خانه بخت می‌رود.

نیست هیچ فایده‌ای ندارد، زیرا صدا به گوش کسی نخواهد رسید. کنایه از سعی بی حاصل کردن. مشابه «آب در هاون کوبیدن».

۵۷. منصرف شدن احیا کردن روح است

諦めは心の養生

akirame-wa kokoro-no yōjō

گاه که تلاش‌های مکرر انسان به نتیجه نمی‌رسد، بهتر است از تلاش بیهوده و آزردن خود صرف نظر کند تا روح و روانش آرام گیرد.

۵۸. کاسب و دیوار تاشو مستقیم نمی‌ایستند

商人と屏風は直ぐには立たぬ

akindo-to byōbu-wa sugu-niwa tatanu

پاراوان‌ها یا دیوارهای تاشوی ژاپنی که در وسط اتاق برای جدا کردن فضاها یا تزئین به کار می‌روند پایه ندارند و اگر آن‌ها را کاملاً باز کنیم، نمی‌توانند بایستند. برای این که سر جای خود بایستند باید آن‌ها را از لولاهایشان اندکی تا کرد. این مثل کنایه از آن است که کاسب و تاجر باید انعطاف داشته باشد و از احساسات و اصول خود کوتاه بیاید و با مشتری سازگاری بیشتری داشته باشد.

۵۹. کاسب شجره‌نامه ندارد

商人に系図なし

akindo-ni keizu nashi

۵۴. آفتاب پاییزی [مثل] انداختن دلو [در چاه است]

秋の日は釣瓶落とし

aki-no hi-wa tsurube otoshi

کنایه از سریع بودن حرکت خورشید در روزهای پاییزی و غروب زود هنگام خورشید و کوتاه بودن روزها در پاییز. همان‌طور که دلو که در چاه انداخته می‌شود، به سرعت تا انتها پایین می‌رود، آفتاب پاییزی هم به سرعت غروب می‌کند.

۵۵. آتش سوزی از کوه آکی با

秋葉山から火事

akibasan-kara kaji

بر کوه آکی با در استان شیزوئوکا (shizuoka) معبدی شینتویی هست که «خدای محافظ جنگل‌ها در برابر آتش سوزی» در آن پرستیده می‌شود. بنابراین، به هیچ وجه انتظار نمی‌رود آتش سوزی از کوه آکی با شروع شود. این مثل در مورد کسانی به کار می‌رود که به دیگران پندهایی می‌دهند که خود به آن عمل نمی‌کنند. مشابه مثل‌های فارسی «رطب خورده منع رطب کی کند» یا «وای به روزی که بگندد نمک»

۵۶. در خانه خالی گلو پاره کردن

空き家で声喰らす

akiya-de koe karasu

فریاد زدن در خانه‌ای که کسی در آن

۳۰. فرهنگ توضیحی مثل های ژاپنی *

می رسانند، اما معمولاً به سختی می توان به این ادعا اعتماد کرد.

۶۳. کاسب ضرر می کند، اما روزی خزانه اش ساخته می شود

商人は損していつか倉が
建つ

akindo-wa son shite itsuka ku-
ra-ga tatsu

اغلب کاسبان معمولاً ادعا می کنند که کسب و کارشان همیشه در حال زیان دادن است، اما با این حال ناگهان روزی می بینیم که خزانه ای برای نگهداری از پول و اموال خود ساخته اند. کنایه از این که به ادعای کاسبان مبنی بر متضرر شدن نباید توجه کرد.

۶۴. کاسب با «زیان» و «قیمت خرید» گذران می کند

商人は損と原価で暮らす

akindo-wa son-to moto-de kurasu

اغلب کاسبان دائماً ادعای ضرر کردن و فروش کالا به زیر قیمت خرید می کنند و به همین منوال روزگار می گذرانند، اما کسب و کارشان پابرجا است و ثروت اندوزی می کنند. یعنی به ادعاهای کاسبان مبنی بر متضرر شدن نباید توجه کرد.

۶۵. کاسب باید زیر تیر برود

商人は矢の下くぐれ

akindo-wa ya-no shita kugure

موفقیت یک فرد در کسب و کار فقط به تلاش خود او وابسته است و ارتباطی با موفقیت های نسل های گذشته خانواده او ندارد. داشتن پدری موفق در کسب و کار، موفقیت فرزند را تضمین نمی کند.

۶۰. بچه کاسب با صدای چرتکه بیدار می شود

商人の子は算盤の音で目
を覚ます

akindo-no ko-wa soroban-no oto-
de me-wo samasu

فرزندان تاجران و کاسبان از کودکی با محاسبات مالی و مسائل مربوط به سود و زیان آشنا می شوند. کنایه از اهمیت محیط زندگی در کودکی و نقش آن در شکل گیری شخصیت کودک.

۶۱. قسم دروغ کاسب

商人の空誓文

akindo-no soraseimon

کنایه از این که برخی کاسبان و تاجران مکر و حيله زيادی به کار می برند و گاه حتی سوگند مکتوبشان هم مورد اعتماد نیست.

۶۲. «قیمت خرید» کاسبان

商人の元値

akindo-no motone

این مثل می گوید کاسبان هنگام فروش بسیار ادعا می کنند که کالایی را به قیمت خرید یا کمتر از آن به فروش

زمان قدیم از آن به عنوان شوینده و رنگ زدا و... استفاده می کردند. غلیظ بودن قلیاب کنایه از داشتن شخصیت قوی و تغییرناپذیر است.

۶۹. قلیابش پاک شده

灰汁が抜ける

aku-ga nukeru

قلیاب یا آب خاکستر از حل کردن خاکستر در آب حاصل می شود و در زمان قدیم از آن به عنوان شوینده و رنگ زدا و... استفاده می کردند. پاک شدن قلیاب کنایه از نیکو شدن و پاکیزه شدن خلق و خو یا ظاهر کسی است.

۷۰. زن بد، صد سال بی محصولی

悪妻は百年の不作

akusai-wa hyaku nen-no fusaku

ضرروزیانی که از داشتن زن بد نصیب مرد می شود، مانند زیان صد سال بی محصولی برای کشاورز است. این مثل برای توجه دادن جوانان به دقت در انتخاب همسر به کار می رود.

۷۱. شربزارری راه می پیماید

悪事千里を行く

akuji sen ri-wo iku

ری واحد قدیمی مسافت، معادل تقریباً

زیرتیر رفتن، یعنی رفتن به جایی که در آنجا امکان اصابت تیر وجود دارد. کنایه از خطر کردن و ریسک پذیری است. یعنی کاسبان برای کسب موفقیت های بزرگ باید در کار خود خطر کنند.

۶۶. آن که از جامه بد و خوراک بد خجل است، شایسته مباحثه نیست

悪衣悪食を恥ずる者は未
だ与に議するに足らず

akui akushoku-wo hazuru mo-
no-wa imada tomo-ni gi suru-ni
tarazu

جمله منسوب به کنفوسیوس. کسی که فقط به ظواهر امور دنیوی توجه دارد شایسته معاشرت و گفتگوی علمی نیست.

۶۷. رابطه بد پیمانش عمیق تر است

悪縁契り深し

akuen chigiri fukashi

در روابط بین مرد و زن و همچنین در روابط دوستانه، ارتباط های ناخوشایند و نامطلوب معمولاً دوام بیشتری دارند و قطع کردن آن ها دشوارتر است.

۶۸. قلیابش غلیظ است

灰汁が強い

aku-ga tsuyoi

قلیاب یا آب خاکستر از حل کردن خاکستر در آب حاصل می شود و در